

12/2001

ISSN 0234-6818

Ақ Желкен

Балалар мен жасөспірімдердің республикалық журналы

Тәуелсіздігімізге 10 жыл

*Еліміздің ертеңі,
Өмірдің жас өркені,
Құттықтайды сендерді,
Баршаның "Ақ желкені"!*

Күн ұзаққа Саят неше мәрте оқталып, неше мәрте сұраудың сәті түспеген сұрағын қойды:

– Жемісбек?

– Әу.

– Осы, мына көлді “Инженер көлі” деп неге атаған? Түсінбей-ақ қойдым. Бұл жерде не тау жоқ, алтын-күміс шығатын. Не көмір жоқ, қазып алып жатқан. Сонда деймін-ау, қалайша “Инженер көлі” аталып жүр.

– Немене, Саят, сеніңше біздің Сарыесікте қазба байлық болмауы керек пе? Көмір шықпаса шықпай-ақ қойсын. Ал, мына атыраптың асты тұнған мұнай көрінеді. Со-нау-у Іледен бастап Қаратал, Лепсіге

шыңның жағалауы, тіпті астына дейін тұтас мұнай теңізі боп жүрмесін. Бастауышта оқып жүргенімізде Алматыдан келген геолог-инженерлер ұңғылаған “Сегізінші марттағы”, Арқабайдағы, Кілтбайдың түбіндегі бұрғылауын сенің Серікбол көкең, Тілеу, Ағдан ағамыз бар, бәріміз талай рет тамашалағанбыз. Сондағы бұрғы-ұңғылардан бірнеше күн бойы үздіксіз атқылаған көкпенбек тотияйын бұлағын көрсең, шіркін! Тұп-тура шыны дерсіз. Мөп-мөлдір, әрі сұйық. Оның не екенін білмеймін...

– Мүмкін, қазба байлықтың басқа түрі шығар.

– Әбден мүмкін. Біз қайдан білейік.

– Иә, о жағын ешкім ашып айт-

– Үлкен кісілер қызық, әйтеуір. Шалбар кимегенде қайтеді. Оның үстіне инженер болса...

– Соны айтам да. Шалбарында нең бар деп талай рет ұрыстым апам. Бірақ, о кісі елеуші ме еді.

– Тыныш отыр, өзі иманжүзді бала сияқты. Келін ғып алып қалсам ба? – дейді үнемі. Бұл ойынан артынша тез айниды. “Шалбарын тастамайды, әрі шүлдірлеп бір ауыз қазакша білмейді екен”.

Жемісбектің сөзін Сәкеннің үрейлі үні бұзды. Не дегенін анық естімеген ол шалғайына оралған інісіне:

– Ей, Сәкен-ау, саған не болды? Жалғыз аяқ жолмен әрең ілбіп келе жатқанда маған тығылғаның не?

Секем алған Саят та сыңар соқпақта сығылыса бірін-бірі итере-митере алға ығыса ұмтылысты.

– Ана жерде, қалың қамыстың арасында шошқа жүр. – Сәкеннің байланған тілі енді шешілгендей. – Қараңғыда жөнді көре алмадым. Қабан сияқты, өгіздей екен. Кән-е-е... Аяқтарыңды бассандаршы... Қуып жүрмесін.

– “Қорыққанға қос көрінер” деген. Мен неғып байқамадым, ә... Қабан деп жүргенің, қарауытқан ағаш шығар, – деді Жемісбек байсалды қалпынша.

Жөпелдемеде елпілдеп-желпілдеуді есте білмейтін Жемісбектің бұ қылығы екеуінің де қорқыныштарын сөйлітіп жіберген. Ауыздарына тығылған жұдырықтай жүректері де тулап-тулап басылғандай. Ымырт қараңғылығы қоюланып, қол созымдағы нәрсені ажырата алмайсың. Әлдеқайдан шаңқылдаған құстың даусы талып естілгендей. Тура дөп басып айту қиын. Маңдай тұстан ба, жоқ әлде... сондарында қалған “Инженер көлі” жақтан ба? Міне, іле-шала және қайталанды. Біртүрлі талмаурап шыққан құс сұңқылы сол жақтағы тұнжырай бұлындаған Нұрпейіс атайдың жаңбыр мен жел әбден мүжіген ескі тамынан шыққан. Байғыз ба, жапалақ па?..

– Сонда Шәкира геолог бұл жерден не тапты екен?

– Ит біліп пе?

– Саят, сен де қызықсың. Саған

Жанат ЕЛШІБЕК

ЖЕТІМ ЖҮРТ

(Жалғасы. Басы өткен санда)

ұласып, жүздеген шақырым жерді алып жатыр дейді инженер-геологтар. Осы өңірді қатарынан бірнеше жыл бойы геологтар экспедициясы зерттегенін жақсы білемін. Тіпті, бертінде дейін жаз бойы вертолеттер мен брезентті мәшинелер керуені біздің ауылдың маңында жата-жастана зерттеулер жүргізген. Оны өзіңнің Серікбол көкең де жақсы біледі.

– Иә, қалада жүргенде әңгімесінің арасында “Біз Инженер көліне” барғанда деп отыратыны есіме енді түсті, – деген Саят шешіле сөйлеген Жемісбектің әңгімесін бұзып.

– “Мұнайдың мол қоры бар екен. Бірақ оны игеруді келешек көрсетеді. Біздікі анықтап, зерттеу ғана дейді ғой әлгі менің геолог орыс танысым...”

Отарбай атасынан естіген сөзін, қаз-қалпында көлденең тартқан Сәкен де ағасын қоштап қойды.

– Ө-не, көрдің бе? Мына Балқа-

пайды ғой. Бәрі секрет, бәрі құпия.

– Кім біледі, мүмкін, сол шыны іспетті сұйығың әбден жер астында пісіп-жетілгенде қара алтынға, яғни, мұнайға айналатын шығар.

– Әй, Саят, мен де тура осылай ойлайтынмын.

– Бұл сөзіңнің жаны бар секілді.

– Ал “Инженер көлі” аталып кеткен жаңағы көлдің жағасына бұдан бірнеше жыл бұрын Алматыдан келген Шәкира есімді геолог қыздың экспедициясы өз шатырларын тігіп, төрт-бес айдай жатып, осы аймақты егжей-тегжейлі зерттеген.

– Шәкира! Аты әдемі екен.

– Өзі де сондай сұлу қыз еді. Геологты, оның ішінде геолог қызды тұңғыш көруіміз. Аты – қыз. Әйтпесе, үнемі шалбармен жүретін. Шашын да жігіттерше қидырған. Торғын әжеме ілесіп талай рет бардым ғой олардың шатырына. “Еліктің лағындай сүп-сүйкімді екен өзі. Бірақ... шалбар киіп жүретіні ұнамайды” дей беретін апам.

айтты ғой Жемісбек. Мұнай бар, мына қалың құм мен Балқаш көлінің астында. Немене, өзің сенбейсің бе?

– Жо-жо-ға! Қайта қуанып келемін. Мол байлыққа кенелетін болсақ, жан-жаққа бытырап тарап, көшіп кеткен адамдар қайтадан тұған ауылға оралар еді. Үлкен зауыт ашылып, қала салынар еді. Бұрынғы тұрғындардың бәріне жұмыс табылар еді. Менің Серікбол көкем де әжемді әуреге түсірмей Талдықорғаннан көшіп келер еді.

Саят көкейіндегі күпті сауалдардың күрмеулі түйіндерін өзінше тарқатып шешкендей рақатты сезімге бөленген.

Тура “Инженер көлінің” ернеуінен толған Айдың ширегі қылтиып сығалай бастады. Іңір-алаңда көлге жуынып алғандай Ай жүзі сүттей жарық.

– Әлгілер әлі жоқ. Осы уақытқа дейін тентіреп, қайда жүр екен, ә? Адасып кетпесе де өздері.

– Апам ғой. Бізді іздеп жатыр, – деді Сәкен сыбырлай.

– Ұрысатын шығар, – деді Саят күмілжіңкіреп.

– Жемісбек ләм-мим жақ ашпады. Іші құрғыр сезеді-ау!

Әжесінің мына екеуіне де ұрыспайтынын, тіпті бұлардың маңдайынан шертпейтінін де жақсы біледі. Еститін сөзіне, жейтін таяғына алдын ала әзір-ақ. Күбірледі. Мейлі. Айғайлап-айғайлап қояр. Өзіме де керегі осы. Әйтпесе, кеш батқанын қалай білмегенбіз?! Мейлі, ертең теңізге балыққа кетемін ғой...”

Әжесінің даусы қайта шықты:

– Ау, құлындарым, келдіңдер ме? Тірісіңдер ме?

Бұ жолғы апасының жұмсақ үні – зілсіз де мұңсыз.

Кішкентай жүректер тулап қоя берді. Өсіресе, Жемісбек қатты қуанған...

– Әже!

– Ау, құлыным.

– Мына қылтиған асқабақ па?

– Ұмытып қаппын, о шетке не егіп едік?!

– Не, құлыным?

– Қиярға суды қанша құйайын?

– Шөлі қанғанша суғара бер, бо-там.

– Әже!

– Не, Саятжан?

– Қарбыз да шығыпты. Мінеки, көріңізші? Жапырақшалары қандай сүйкімді. Рахила тәтемнің оюындай. Әр түбіне жарты шелектен құйсам жете ме?

– Әбден шөлін қандырып суғар. Алғашқы кезде судан тарылмасын. Еңбегің еш болып, өліп қалмасын.

– Апа, картоп әлі көрінбейді ғой. Өліп қалған жоқ па?

– Жоқ, құлыным, өлген жоқ. Кеш отырғыздық емес пе. Ерінбей бір-бір шелектен құйып шық. Менің есебім бойынша енді екі-үш күннен соң, жаппай қылтиып шыға келер. Әйтеуір, топырақ қызып кетпей үлгергеніміз қандай жақсы болды.

Күн көтерілмей үй іргесіндегі ескі бақшалықтың орнына еккен көкөністі баптаған Торғын әжесі тізе бүкпейді-ау. Күнделікті кәсібі. Ұялап-ұялап отырғызған тостаған-тостаған шұқырларды шұқылап, айнала-төңірегіннің майда топырағын тырмалап, болар-болмас жаңадан көгеріп қылтиған қияр мен қауынның, сәбіз бен сарымсақтың, қарбыз бен асқабақтың түптерін қопсытып дегендей бір тынбайды. Күніне екі мәрте – ертеңгісін, сосын кешкі салқын түсе құдықтан су тартып суғарады. Сырт көзге аядай-ақ, үй орнындай ғана бақшалықтың жұмысы шаш-етектен асады. Саят оны жақсы біледі. Былтыр жаз бойы томпаңдап жүріп істеген жұмыстары бәрі де. Ертеден кешке шейін имііп тас құдықтан су тартады... Шөмііп отырып ап бақшаны бір талдап арам шөптен тазартады... Алғашқы кезде көкөнісі қайсы, арам шөбі қайсы жөнді ажырата алмай қиналатын.

Көбіне жұлып тастағаны түйін байлаған боп шығады. Сол сәттегі Жемісбектің ашуланғанын көрсең. Бәйекке түскен ол шырмауық пен иір шөптің, тікенек гүл мен собықтың қандай болатынын көрсетіп, бір-біріне шатастырмауды тәптіштеп үйреткен. Қағілез Саят қазір кез келген көкті сөліне, түсіне қарап-ақ айыратын шамада. Оны қойшы, бәрінен де машақаты – көртөшке түптеу. Гүлдеп, шешек ата бастаған әр түпті сағағынан

майыстыра сындырып жібермей, бума-бума қалпында бір-бір кетпен топырақпен бастырып шығу керек. Былайша айтқан кезде оп-оңай сияқты көрінер бұл жұмысты, яғни “картоп түптеуді” оңдырмаған. Ебедейсіз сілтеген кетпені құрғыр жап-жасыл желекті жусатып орып түссе, әр түптің шұқып қопсытқан топырағын икемдеп үймелеу одан бетер қинағаны бар. Өзін әбден әбгерлеген картоп ұялары сойдақ-сойдақ жарылған төрелкелердей. Мөлтілдетіп құйған суда жарылған іздері ырсыып-ырсыып шалынады. “Әже, осы картопты түптемей-ақ қояйықшы” дегені әлі есінде. Сондағы әжесінің жауабы да ұмытылмастай құлағының түбінде жаңғырады. “Қой, құлыным! Болмайды ғой. Кәртөшкені түптемесе түйін тастамайды. Сабағы біткен сорайып-сорайып еркектеп кетеді. Түптелмеген кәртөшкенің өнімі де ұп-ұсақ болады, құлыным. Егер шаршасаң, демал. Өзім-ақ реттеп тастаймын...” дегенде әжесі еш әбіржіген жоқ. Демек, табиғат тілін жақсы білетін Торғын әжесі барлығын да күнілгеріден бақылап, сезіп жүр.

– Саятжан, бүгін маусымның нешесі, осы?

– Каникулға шыққалы өзім де ұмытып қаппын, сегізі ме? Жоқ, әже, тоғызы ғой деймін...

– Жарайды.

– Әже, қазір тошнасын есіме түсіремін. Біз “Инженер көліне” соңғы рет қашан барып едік. Жемісбексіз барғанбыз...

Қолындағы шелегін иір-иір атыздың шетіндегі жүлгеленген топыраққа лақтыра салған Саят, жерге шаншып қойған күрекке іліп қойған ши қалпағының тұтамдай көлеңкесін сағалай жата кетті. Қалақтай көлеңке құр далбаса. Басынан басқа бүкіл денесі шыжыған күннің астында жатыр.

– Бәсе, Үркердің жерге кіргеніне де оншақты күн бопты ғой, – деді әжесі.

Саят ештеңе ұқпады.

– Әже!

– Әу, ботам?

– Үркер дедің ғой жаңа. Ол не?

– Жұлдыз ғой, құлыным.

– Әже, жұлдыздар жерге неге түсіп кетпейді, осы?

– Әй, боташым-ай! Алла тағаланың құдіреті да. Мен оны қайдан білейін.

(Жалғасы бар)